

ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ РОЗМЕЖУВАННЯ ПРАВ І ЗАКОННИХ ІНТЕРЕСІВ УЧАСНИКІВ ТОВАРИСТВ ТА ТРЕТІХ ОСІБ ПІД ЧАС РЕОРГАНІЗАЦІЇ ТОВАРИСТВ

PRACTICAL ASPECTS OF DELIMITATION OF RIGHTS AND LEGAL INTERESTS OF PARTNERS AND THIRD PARTIES IN THE REORGANIZATION OF PARTNERSHIPS

Павличенко Д.П.,
здобувач кафедри цивільного права
Харківського національного університету
імені В.Н. Каразіна

Статтю присвячено дослідженню поняття «законний інтерес» та його ролі під час здійснення учасниками товариств та третіми особами дій у процесі реорганізації господарських товариств. Автор звертає увагу на особливості розмежування поняття «інтерес» та «законний інтерес» у призмі цивільного законодавства та практичних реалій під час здійсненні процедури реорганізації господарських товариств із акцентуванням на похідній природі законного інтересу як рушійної сили до таких дій.

Ключові слова: права, законні інтереси, товариство, реорганізація.

Статья посвящена исследованию понятия «законный интерес» и его роли при осуществлении участниками хозяйственных обществ и третьими лицами действий в процессе реорганизации обществ. Автор обращает внимание на особенности разграничения понятия «интерес» и «законный интерес» в призме гражданского законодательства и практических реалиях при осуществлении процедуры реорганизации хозяйственных обществ с акцентом на походной природе законного интереса, как движущей силы к таким действиям.

Ключевые слова: права, законные интересы, общества, реорганизация.

The article is devoted to the study of the concept of “legitimate interest” and its role in the implementation by participants of the joint stock companies’ and third parties of actions in the process of reorganization of the joint stock company. The author draws attention to the distinction between the notion of “interest” and “legitimate interest” in the prism of civil legislation and practical realities in the implementation of the procedure for the reorganization of economic societies, with an emphasis on the marching nature of legitimate interest as a driving force for such actions.

Key words: rights, legitimate interests, joint stock company, reorganization.

Виклад основного матеріалу. Припинення господарських товариств шляхом реорганізації являє собою процедуру (сукупність юридичних дій та рішень), внаслідок проведення якої відбувається припинення одного або декількох господарських товариств з передачею всього або частини майна, прав та обов’язків в порядку правонаступництва створеним на їх базі або вже існуючим суб’єктам господарювання.

Під час припинення господарських товариств шляхом реорганізації необхідно виокремити два етапи: а) попередній, що передує прийняттю рішення щодо реорганізації господарського товариства, який базується на відстоюванні інтересів учасників (чи варто розпочинати процес, чи є це більш вигідним для них, ніж збереження існуючого стану); 2) власне реорганізація, що триває з моменту прийняття рішення щодо реорганізації до моменту її завершення, що забезпечить врахування інтересів господарських товариств-учасників цієї процедури протягом усього періоду її проведення.

У межах дослідження вказаного аспекту, варто зосередити увагу на поняттях «права» та «законні інтереси», які є наріжним каменем під час проведення будь-яких дій господарського товариства. Саме на виконання та захист таких дій спрямовані будь-які кроки учасників господарських товариств та третіх осіб.

Одним із перших учених-юристів, який почав використовувати «законний інтерес» як новий термін, був Г. Шершеневич. Зокрема, він зазначав, що

«члени одного суспільства виробили в собі звичку відстоювати всіма законними засобами свої права, повставати проти найменшого порушення їх законних інтересів, відноситися недоброчинно до порушників правового порядку, як до спільних ворогів, а тому відповідно самі намагаються не виходити за межі свого права» [8, с. 224].

Тобто «законний інтерес», виходячи зі своєї суті, не може суперечити загальним вісядам цивільного законодавства. Водночас, правове регулювання набуття, зміни та припинення прав учасників господарського товариства, встановлене у спеціальних законодавчих актах, істотно відрізняється від положень Цивільного кодексу України від 16.01.2003 р. № 435–IV (далі – ЦК України). Це призводить до неоднакового застосування норм права в судовій практиці.

Для вирішення цієї проблеми, передусім, необхідно проаналізувати існуючі нині правові положення і наукові концепції набуття, зміни та припинення прав учасників господарського товариства, і з урахуванням їх порівняння, встановити співвідношення між ЦК України та іншими актами цивільного законодавства у правовому регулюванні набуття, зміни та припинення прав учасників господарського товариства.

З метою захисту прав і законних інтересів господарських товариств-учасників реорганізації на попередньому етапі такої процедури доцільно укладати попередній договір щодо підготовки до злиття або приєднання господарських товариств, в якому товариства, що реорганізуються, зможуть врегулювати

свої відносини щодо підготовки та здійснення реорганізації до набуття чинності договору про злиття або приєднання господарських товариств. До попереднього договору про підготовку до злиття або приєднання господарських товариств доцільно також включити положення щодо укладення попередніх господарських договорів, які передбачені ст. 635 ЦК України [2]. Особливу увагу у такому договорі варто приділити створенню та існуванню координаційної ради, яка виступатиме корпоративним центром узгодження дій і прийняття рішень усіма господарськими товариствами, що беруть участь у реорганізації, щодо усіх заходів та спірних питань, які виникають під час її проведення із дотриманням балансу законних інтересів усіх сторін.

Особливу увагу на етапі реорганізації господарських товариств варто приділити компетенції спільних загальних зборів учасників (акціонерів) господарських організацій- правонаступників (у разі злиття, приєднання, перетворення) або загальних зборів учасників (акціонерів) кожної господарської організації- правонаступника (у разі поділу, виділу). Вважаємо, що за аналогією із ч. 1 ст. 79 Закону України «Про акціонерні товариства» від 17.09.2008 р. № 514-VII (далі – ЗУ «Про акціонерні товариства») [3] щодо визначення організаційно-правової форми господарських організацій- правонаступників варто говорити про підприємницькі товариства, тобто господарські товариства та виробничі кооперативи (ч. 1 ст. 84 ЦК України) [2].

Отже, до компетенції спільних загальних зборів підприємницького товариства- правонаступника (у разі злиття або приєднання), загальних зборів кожного підприємницького товариства, що утворюється внаслідок поділу, слід включати наступні питання:

- 1) про створення товариства шляхом злиття або поділу;
- 2) про емісію акцій акціонерного товариства, створюваного внаслідок злиття або поділу;
- 3) про додаткову емісію акцій акціонерного товариства, до якого здійснюється приєднання, або про прийом (вступ) нових учасників, перерозподіл часток учасників товариства з обмеженою чи додатковою відповідальністю, повного товариства чи командитного товариства, до якого здійснюється приєднання, та про збільшення статутного (складеного) капіталу товариства;
- 4) про затвердження установчих документів товариства, утворюваного внаслідок злиття або поділу, чи внесення змін до установчих документів товариства, до якого здійснюється приєднання;
- 5) про обрання органів управління товариства;
- 6) про затвердження передавального акта чи розподільчого балансу товариства.

Аналізуючи компетенцію загальних зборів, можна дійти висновку, що усі ці дії мають на меті задоволення соціально-економічних потреб, що безпосередньо належить до ознак охоронюваного законом інтересу.

Цікавим є той факт, що до таких загальних зборів під час прийняття рішення про припинення діяльності

акціонерного товариства не долучаються акціонери, що володіють незначною часткою акцій. Як зазначається у Рішенні Конституційного Суду України від 01.12.2004 р. № 18-рп/2004 (справа про охоронюваний законом інтерес) проблема правового захисту індивідуальних інтересів, особливо міноритарних акціонерів, як і виключення можливості зловживання такими інтересами, у сучасному законодавстві України ефективно не вирішена. у результаті акціонери, які мають незначний пакет акцій, не можуть впливати на діяльність товариства загалом, їхні голоси фактично не враховуються на загальних зборах під час прийняття рішень, тобто законодавець свідомо допускає абсолютний пріоритет більшості голосуючих акцій, якими володіють кілька або навіть один акціонер, над меншістю голосуючих акцій, що належать переважній більшості учасників товариства – міноритарним акціонерам, і цим самим відбувається повне погашення законних індивідуальних інтересів останніх інтересами акціонерного товариства, формулювання яких залишається, як правило, прерогативою меншості учасників товариства [1].

Варто зауважити, що учасники господарських товариств, які реорганізуються, протягом усього етапу реорганізації повинні наділятися правом на інформацію про реорганізацію товариства. При цьому таким правом на інформацію про реорганізацію мають бути забезпечені не лише акціонери акціонерного товариства, що реорганізуються (ч. 4 ст. 81 ЗУ «Про акціонерні товариства») [3], а і учасники інших видів господарських товариств, що беруть участь у такій процедурі, з огляду на що, удосконалення потребує ст. 10 Закону України «Про господарські товариства» від 19.09.1991 р. № 1576-XII (далі – ЗУ «Про господарські товариства») [4].

ЦК України передбачено загальне правило, згідно з яким майнові й немайнові права учасника товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю переходять до правонаступників юридичних осіб незалежно від згоди інших учасників товариства. правонаступник стає учасником товариства з обмеженою відповідальністю з моменту завершення реорганізації, однак з цього моменту він ще не може безпосередньо здійснити свої права. Переважне право акціонера на придбання акцій приватного розміщення може поширюватися не лише на договори купівлі-продажу [7, с. 32].

Торкаючись майнових і немайнових прав учасників товариств, варто зазначити, що інтерес виступає своєрідною передумовою виникнення права, рушійним посилком його реалізації, а також установлення, зміни та припинення правовідносин. Охоронюваний законом інтерес не можна ототожнювати із суб'єктивним правом. Суб'єктивним правом управомоченому суб'єкту правовідносин встановлюється міра дозволеної поведінки для задоволення його інтересів.

Під час переходу в порядку реорганізації прав учасника товариства з обмеженою відповідальністю до його правонаступника не відбувається вступу в товариство. Завдяки реорганізації юридичної особи до правонаступника переходять майнові

та немайнові права правопередника товариства з обмеженою відповідальністю у повному обсязі. За змістом ч. 5 ст. 147 ЦК України [2] у правонаступника учасника товариства з обмеженою відповідальністю виникає не право на вступ у товариство, а майнові і немайнові права учасника.

Інші учасники товариства з обмеженою відповідальністю не вирішують питання про вступ до товариства правонаступника, вони згідно з абз. 1 ч. 5 ст. 147 ЦК України [2] надають або не надають згоди на перехід частки до правонаступника. У правонаступника учасника товариства з обмеженою відповідальністю не виникають майнові та немайнові права учасника лише за умови, якщо статутом товариства передбачено надання згоди іншими його учасниками на перехід частки до правонаступників, і така згода не надана. Надання згоди іншими учасниками на перехід частки до правонаступника не є процедурою вступу у товариство, оскільки не передбачає внесення вкладу в статутний капітал. Маємо колізію в правовому регулюванні щодо переходу корпоративних прав під час спадкування у товариств з обмеженою відповідальністю. Адже якщо в ЗУ «Про господарські товариства» згода товариства на вступ до товариства з обмеженою відповідальністю є необхідною умовою, то в ЦК України такої вимоги не міститься, і надається можливість вирішення питання набуття статусу учасника товариства з обмеженою відповідальністю в порядку спадкування самими учасниками товариства через закріплення такого положення у статуті шляхом прийняття рішення на загальних зборах товариства [3, с. 157–158].

Якщо статутом товариства з обмеженою відповідальністю передбачено необхідність надання іншими учасниками згоди на перехід до правонаступника майнових та немайнових прав (частки) правопередника товариства, і така згода не буде надана, то відповідно до абз. 2 ч. 5 ст. 147 ЦК України [2] у правонаступника виникає право отримати вартість частини майна, пропорційну частці правопередника в статутному капіталі товариства.

Правонаступник учасника товариства з обмеженою відповідальністю не має можливості відмовитися від вступу в товариство, оскільки такий вступ не відбувається; у нього є можливість відмовитися від участі в реорганізації. Тоді частка правопередника залишається в розпорядженні товариства і підлягає розподілу відповідно до вимог статуту.

Реорганізація і, зокрема, її різновид – перетворення, є поширеною формою проведення такого реформування. Втім сучасне регулювання цього процесу є вкрай недосконалим, що викликає істотні проблеми у товариств, які проходять означену процедуру, зокрема, це стосується й питання захисту прав кредиторів під час перетворення акціонерних товариств. Стаття 105 ЦК України [2] закріплює обов'язок комісії з припинення юридичної особи розмістити в друкованих засобах масової інформації, в яких публікуються відомості про державну реєстрацію юридичної особи, що припиняється, повідомлення про припинення юридичної особи

та про порядок і строк заяви кредиторами вимог до неї. Цей строк не може становити менше двох або більше шести місяців з дня публікації повідомлення про припинення юридичної особи.

На комісію також покладається обов'язок вживати усіх можливих заходів щодо виявлення кредиторів, а також письмово повідомляти їх про припинення юридичної особи. Стаття 107 ЦК України передбачає, що кредитор юридичної особи, що припиняється, може вимагати від неї припинення або дострокового виконання зобов'язання, крім випадків, передбачених законом. Після закінчення строку для пред'явлення вимог кредиторами та задоволення чи відхилення цих вимог, комісія з припинення юридичної особи складає передавальний акт (у разі злиття, приєднання або перетворення) або розподільчий баланс (у разі поділу), які мають містити положення про правонаступництво щодо всіх зобов'язань юридичної особи, що припиняється, щодо всіх її кредиторів та боржників, включаючи зобов'язання, які оспорується сторонами [2].

Сьогодні питання захисту інтересів кредиторів регулюються також ЗУ «Про акціонерні товариства» [3], який встановлює більш деталізований порядок взаємодії товариства, що реорганізується із кредиторами (ст. 82). Протягом 30 днів із дати прийняття загальними зборами рішення про перетворення товариства зобов'язане письмово повідомити про це кредиторів товариства і опублікувати в офіційному друкованому органі повідомлення про ухвалене рішення. Публічне товариство зобов'язане також повідомити про прийняття такого рішення кожному фондову біржу, на якій воно пройшло процедуру лістингу.

Слід зазначити, що норми, встановлені ЗУ «Про акціонерні товариства», дещо відрізняються від норм ЦК України, втім, на нашу думку, підлягають застосуванню норми ЗУ «Про акціонерні товариства», адже це – спеціальний закон порівняно зі ст. 195, 107 ЦК України, які застосовуються до усіх юридичних осіб.

Втім на практиці такі розбіжності можуть викликати неоднозначне застосування. Так, наприклад, відповідно до ЦК України, кредиторам надається двомісячний строк з моменту публікації повідомлення для заяви своїх вимог. ЗУ «Про акціонерні товариства» суттєво скорочує цей строк – товариство має 30 днів з моменту прийняття рішення на опублікування та розсилку повідомлення, а кредитору надається лише 20 днів після надіслання повідомлення на оголошення своїх вимог. Вважаємо, що строки оголошення кредитором вимог мають бути уніфікованими шляхом скорочення строку для оголошення вимог, передбаченого ЦК України [6].

Висновки. Для кращого розуміння, можна навести наочні приклади охоронюваних законом інтересів учасників господарських товариств. Так, у кредиторів існує законний інтерес кредиторів не понести втрат внаслідок проведення реорганізації юридичної особи. Подібним є інтерес учасників товариств – понести мінімальні фінансові втрати та мінімальні втрати у корпоративних правах.

Похідними від цих інтересів є відповідні права. Якщо вести мову про права як прямо закріплені у законодавстві правомочності, яким кореспондують відповідні обов'язки та санкції за їх недотримання, то перелік прав учасників і третіх осіб під час реорганізації товариств доволі обмежений. Наприклад, відповідно до ст. 105 ЦК України передбачене право кредиторів заявити свої вимоги до юридичної особи, яка реорганізується.

Підводячи підсумок, зауважимо, що чинне законодавство у сфері припинення господарських товариств шляхом реорганізації недостатньо врегулює проведення названої процедури, особливо такими видами господарських товариств, як товариства з обмеженою чи додатковою відповідальністю, повні та командитні товариства. Так, досі залишаються колізії з вирішення питань щодо укладення госпо-

дарськими товариствами попереднього договору про підготовку до злиття або приєднання, правонаступництва учасників під час реорганізації юридичної особи, задоволення вимог третіх осіб тощо. Вважаємо, що діючі правові акти потребують подальшого удосконалення у цьому напрямі, особлива увага має бути приділена реорганізації інших видів господарських товариств, ніж акціонерні.

Аналіз та виявлення ключових проблем у діючих законодавчих нормах, що регулюють діяльність господарських товариств, є ключовими, адже реалізація приватного охоронюваного законом інтересу передбачає вчинення дій у правовому полі. Лише за цієї умови іде розповсюдження законного захисту та можливість звернутися до компетентних органів у разі, якщо з боку будь-кого виникнуть незаконні перешкоди.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Рішення Конституційного Суду України від 01.12.2004 р. № 18-рп/2004 (справа про охоронюваний законом інтерес) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v018p710-04>.
2. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV // Відомості Верховної Ради. – 2003. – № 40-44. – Ст. 356. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/rada/show/435-15/print>.
3. Про акціонерні товариства: Закон України від 17.09.2008 р. № 514-VII // Відомості Верховної Ради України. – 2008. – № 50-5. – Ст. 384. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/rada/show/514-17/print>.
4. Про господарські товариства: Закон України від 19.09.1991 р. № 1576-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 49. – Ст. 682. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/rada/show/1576-12/print>.
5. Цікало В. Окремі питання набуття, зміни та припинення прав учасників господарського товариства / В. Цікало // Вісник Львівського університету. Серія юридична. – 2017. – Вип. 64. – С. 151-165.
6. Ковальов І. Захист прав та законних інтересів кредиторів при перетворенні акціонерних товариств / І. Ковальов // Юридична Україна. – 2012. – № 12. – С. 108-111. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ukr_2012_12_20.
7. Крат В. Переважне право купівлі частки у статутному капіталі товариства з обмеженою відповідальністю / В. Крат // Українське комерційне право. – 2012. – № 12. – С. 30-36.
8. Правовая защита общественных интересов: Работа общественных организаций при поддержке Фонда Форда. Международный опыт / [пер. с англ.; в сокращ.]. – М.: Юристъ, 2001. – 224 с.